

FÖRSLAG TILL AVGÖRANDE AV GENERALADVOKAT
NILO JÄÄSKINEN
föredraget den 11 mars 2010¹

I – Inledning

1. Vid Tribunale amministrativo regionale per il Lazio (den regionala förvaltningsdomstolen för Lazio, Italien, nedan kallad Tribunale) har en tvist anhängiggjorts mellan Emanuela Sbarigia, apoteksinnehavare, och Roms kommun angående den regionala lagstiftningen om apotekens öppettider och särskilt förbudet mot att avstå från att hålla apotek stängda under en period varje år. Det är mot denna bakgrund som den hänskjutande domstolen har beslutat att förklara målet vilande och att ställa två tolkningsfrågor till domstolen. Den första frågan avser tolkningen av artiklarna 49 EG, 81 EG, 82 EG, 83 EG, 84 EG, 85 EG samt 86 EG och den andra frågan avser tolkningen av artiklarna 152 EG och 153 EG.²

2. Det framgår av begäran om förhandsavgörande att den hänskjutande domstolen tvivlar på att den ifrågavarande regionala lagstiftningen är förenlig med principerna om fri konkurrens. Det har emellertid inte fastställts

1 — Originalspråk: franska.

2 — Eftersom begäran om förhandsavgörande är daterad den 21 maj 2008, kommer det att hänvisas till bestämmelserna i EG-fördraget i enlighet med den numrering som gällde innan fördraget om Europeiska unionens funktionssätt hade trätt i kraft.

något klart samband mellan de bestämmelser i unionsrätten som nämns i begäran om förhandsavgörande och frågan om konkurrenssituationen, vilken diskuterats på såväl nationell som regional nivå. Detta ger upphov till spörsmål om huruvida de av den hänskjutande domstolen ställda frågorna kan tas upp till sakprövning och huruvida det eventuellt är nödvändigt att omformulera dem.

II – Tillämpliga bestämmelser

3. I Italien är tillhandahållandet av apotekstjänster väsentligen organiserat i form av koncessioner för tillhandahållande av en allmännyttig tjänst som förutsätter tillstånd.

4. I syfte att säkerställa ett kontinuerligt tillhandahållande av apotekstjänster, vilka är nödvändiga för att skydda folkhälsan, är apotekens öppettider, jouröppethållande och semesterstängning reglerade i regionala lagar. I fråga om Lazio rör det sig om regionallag

nr 26 av den 30 juli 2002 (nedan kallad regionallag nr 26/2002)³.

5. I artiklarna 2–8 i regionallag nr 26/2002 fastställs öppettiderna, den frivilliga jourtjänsten, de dagar i veckan som apoteken måste hålla stängt och de årliga semesterperioderna. Dessa bestämmelser innebär bland annat maximitider för öppethållande, en skyldighet att hålla stängt på söndagarna och en halv dag i veckan samt under helgdagar samt minimal årlig semesterstängning. Tillämpningen av flera artiklar i regionallag nr 26/2002 är beroende av villkor som hör samman med de berörda kommunernas geografiska särdrag och platsen för etableringen.

6. Artikel 10 i regionallag nr 26/2002 har följande lydelse:

”1. I kommunen Rom antar varje Unità Sanitaria Locale (USL, lokal hälsovårdsnämnd) de bestämmelser som föreskrivs i denna lag och som faller under deras behörighet i samråd med övriga berörda USL.

2. Vad gäller apotek belägna i särskilda områden i kommunen kan veckoöppettiderna för allmänheten, semesterstängningen för apotek i städer och halvdagsvilan varje vecka ... ändras genom beslut av behörig USL och

i samförstånd med borgmästaren i den berörda kommunen, farmaceuternas regionala yrkesförening och med de ledande branschorganisationerna för offentliga och privata apotek i regionen.”

III – Tvisten i målet vid den nationella domstolen och tolkningsfrågorna

7. Emanuela Sbarigia äger ett gammalt apotek beläget i ett särskilt område, kallat Tridente, i Roms historiska stadskärna. Området består helt och hållet av gågator och är beläget mitt i huvudstadens turistkvarter.

8. Med anledning av detta affärsläge och den betydande ökningen av kunder i dessa kvarter under sommarperioden juli–augusti ansökte Emanuela Sbarigia den 31 maj 2006 om att den behöriga USL RM/A skulle undanta hennes apotek från obligatorisk semesterstängning under sommaren 2006.

9. Denna ansökan, som gjordes med stöd av artikel 10.2 i regionallag nr 26/2002, utökades sedan till en ansökan om att få avstå från all

3 — GURI nr 24, Serie speciale nr 3, av den 14 juni 2003 och Boll. Uff. Lazio nr 23, Supplemento ordinario nr 5 av den 20 augusti 2002.

årlig semesterstängning, att året runt ha längre veckoöppettider och att inte behöva hålla stängt under helgdagar. Emanuela Sbarigia har härvidlag gjort gällande att ett sådant tillstånd meddelades ett annat apotek den 8 september 2006, beläget i närheten av järnvägsstationen Termini, vilket har samma specifika kundkrets som hennes eget apotek.

10. Emanuela Sbarigias ansökningar avlogs vid flera tillfällen av Azienda USL RM/A med tillämpning av artikel 10.2 i regionallag nr 26/2002 efter det att Roms kommun, Ordine dei Farmacisti della Provincia di Roma (farmaceuternas regionala yrkesförening) samt branschorganisationerna Assiprofar (Associazione Sindacale Proprietari Farmacia) och Confservizi hade avstyrkt tillstånd.

11. Tribunale har anmärkt att det inte är de enskilda apotekerna som i enlighet med sina organisationsbehov fritt beslutar om apotekens öppettider, jouröppet på söndagar, helgdagsstängning och årlig semesterstängning. Undantag medges endast i begränsad utsträckning och är beroende av myndigheternas skönsmässiga bedömning. Avslagsbesluten är dessutom svåra att angripa.

12. Enligt Tribunale förefaller klassificeringen av apoteksnäringsen som en allmännyttig tjänst avsedd att säkerställa skyddet för konsumenternas hälsa inte vara tillräcklig för att motivera de tvingande bestämmelserna om öppettider för apotek, eftersom en avreglering av de perioder under vilka apotek får hålla öppet samt av deras öppettider tillämplig på alla försäljningsställen tycks leda till ett generellt breddat utbud till nytta för konsumenterna. En geografiskt lämplig fördelning av apotek säkerställs genom fördelningsplaner. En sådan reform förespråkades för övrigt i en rapport som lades fram den 1 februari 2007 av den nationella konkurrensmyndigheten.

13. Enligt Tribunale förefaller de aktuella bestämmelserna dessutom vara alltför långtgående och inte kunna motiveras. Allmänintresset och de krav som är förbundna med tillhandahållandet av apotekstjänster skulle skyddas bättre genom konkurrensåtgärder avseende avreglering av reglerna om öppettider.

14. Tribunale tvivlar således på att de omtvistade begränsningarna är förenliga med gemenskapsrätten.

15. Under dessa förhållanden har Tribunale beslutat att förklara målet vilande och att ställa följande tolkningsfrågor till domstolen:

”1. Är bestämmelserna i regionallag nr 26/2002 – enligt vilka det är förbjudet för apotek att inte hålla semesterstängt (vilket innebär en begränsning av deras öppethållande för allmänheten) och enligt vilka undantag från denna inskränkning (artikel 10.2) för apotek i Roms kommun endast kan meddelas av myndigheterna efter en skönsmässig bedömning (som sker i samråd med de organisationer som räknas upp i nämnda artikel 10) av huruvida apoteket i fråga uppfyller kriteriet att vara beläget i ett särskilt område i kommunen – förenliga med de gemenskapsrättsliga principerna om skyddet för fri konkurrens och friheten att tillhandahålla tjänster, som kommer till uttryck bland annat i artiklarna 49 EG, 81–86 EG?

2. Är de inskränkningar i tillhandahållandet av allmännyttiga apotekstjänster i syfte att skydda folkhälsan, som föreskrivs i regionallag nr 26/2002 och som avser apotekens dagliga, veckovisa och årliga öppethållande, förenliga med artiklarna 152 [EG] och 153 [EG]?”⁴

4 — Frågan avser i själva verket EG-fördraget, även om det i den andra frågan hänvisas till EU-fördraget. Det rör sig uppenbarligen om ett skrivfel.

IV – Förfarandet vid domstolen

16. Begäran om förhandsavgörande registrerades vid domstolens kansli den 11 september 2008.

17. Emanuela Sbarigia, Roms kommun, den grekiska, den italienska, den nederländska och den österrikiska regeringen samt Europeiska gemenskapernas kommission har inkommit med skriftliga yttranden.

18. I en bilaga till kallelsen till förhandlingen i målet har parterna anmodats att under sina muntliga anföranden yttra sig, som en fråga rörande talans upptagande till sakprövning, om sambandet med gemenskapsrätten och i sakfrågan om tolkningen av artiklarna 28–31 EG samt 86.2 EG.

19. Emanuela Sbarigia, Assiprofar, Ordine dei Farmacisti della Provincia di Roma, den grekiska, den italienska och den österrikiska regeringen samt kommissionen var företrädare vid förhandlingen, som ägde rum den 17 december 2009.

V – Bedömning

de nationella bestämmelser som är tillämpliga i målet vid den nationella domstolen.⁶

A – Inledning

20. Det kan först och främst konstateras att begäran om förhandsavgörande inte innehåller någon precisering av skälen till att de nio artiklarna i EG-fördraget och de båda unionsrättsliga principerna behöver tolkas. De parter som har ingett skriftliga yttranden verkar också hysa tvivel härvidlag.

21. Jag vill inledningsvis erinra om att den nationella domstolen i begäran om förhandsavgörande ska ange de närmare skälen till att den anser att det är oklart hur gemenskapsrätten ska tolkas och till att det är nödvändigt att ställa tolkningsfrågor till EG-domstolen.⁵ I samband härmed är det nödvändigt att den nationella domstolen i någon mån förklarar varför den har framställt en begäran om tolkning av just dessa regler i gemenskapsrätten och att den förklarar vilket samband den anser att det finns mellan dessa bestämmelser och

5 — Se informationsmeddelande om begäran av förhandsavgörande från de nationella domstolarna (EUT C 143, 2005, s. 1), i dess senaste version (EUT C 297, 2009, s. 1).

22. Jag har för avsikt att analysera begäran om förhandsavgörande i följande ordning. Efter att ha undersökt huruvida frågorna kan tas upp till sakprövning kommer jag att börja med den andra frågan om artiklarna 152 EG och 153 EG innan jag behandlar den första, som gäller konkurrensrätten (artiklarna 81–86 EG) och friheten att tillhandahålla tjänster (artikel 49 EG).

B – Huruvida frågorna kan tas upp till sakprövning

23. Två skäl till att frågorna inte kan tas upp till sakprövning har åberopats i förevarande mål.

24. För det första har den italienska regeringen hävdad i sitt skriftliga yttrande att begäran om förhandsavgörande inte kan tas upp till sakprövning, eftersom den inte innehåller de faktiska och rättsliga omständigheter som är oundgängliga för förståelsen av på vilket sätt de åberopade bestämmelserna är relevanta i förevarande mål.

6 — Se, bland annat, beslut av den 7 april 1995 i mål C-167/94, Grau Gomis m.fl. (REG 1995, s. I-1023), punkt 9, samt dom av den 6 december 2005 i de förenade målen C-453/03, C-11/04, C-12/04 och C-194/04, ABNA m.fl. (REG 2005, s. I-10423), punkt 46, av den 31 januari 2008 i mål C-380/05, Centro Europa 7 (REG 2008, s. I-349), punkt 54, och av den 22 oktober 2009 i mål C-116/08, Meerts (REG 2009, s. I-10063), punkt 27.

25. Jag konstaterar härvidlag att enligt fast rättspraxis får domstolen underlåta att besvara en tolkningsfråga som en nationell domstol har ställt endast då det är uppenbart att den begärda tolkningen av gemenskapsrätten inte har något samband med de verkliga omständigheterna eller föremålet för tvisten i målet vid den nationella domstolen eller när frågan är hypotetisk eller när domstolen inte har tillgång till sådana uppgifter om de faktiska och rättsliga förhållandena som är nödvändiga för att kunna ge ett användbart svar på de frågor som ställts till domstolen.⁷

26. Med hänsyn till de rättsliga och faktiska omständigheter som den hänskjutande domstolen har redogjort för, förfogar domstolen emellertid enligt min mening över tillräckliga uppgifter för att kunna meddela ett förhandsavgörande.

27. För det andra har frågan om upptagandet till sakprövning på domstolens begäran även tagits upp vid förhandlingen ur den synvinkeln att det saknas gränsöverskridande inslag i tvisten.

28. Det förefaller mig klart att den faktiska situation som det är fråga om i målet vid den nationella domstolen inte har något utländskt inslag. Det framgår emellertid av domstolens rättspraxis att avsaknaden av

gränsöverskridande inslag inte kan föranleda domstolen att fastställa att en begäran om förhandsavgörande inte kan tas upp till sakprövning i en sådan situation. Vad närmare avser frågorna om tolkningen av artikel 49 EG kan ett svar vara användbart för den hänskjutande domstolen även om det är utrett att samtliga omständigheter i målet vid den nationella domstolen är begränsade till en enda medlemsstat eller till en region i medlemsstaten, i synnerhet om en italiensk medborgare enligt nationell rätt ska ha samma rättigheter som dem som en medborgare från en annan medlemsstat än Republiken Italien skulle ha haft i samma situation enligt unionsrätten.⁸

29. Jag noterar i förbigående att domstolen i de mål om förhandsavgörande som endast har rört inhemska förhållanden har valt olika ståndpunkter.

30. Det finns en första serie avgöranden i vilka domstolen genom dom har konstaterat att bestämmelserna i fördraget om den fria rörligheten för personer inte kan tillämpas på verksamheter där samtliga relevanta omständigheter är begränsade till en enda medlemsstat⁹ och att det är den nationella domstolen

7 — Se dom av den 19 november 2009 i mål C-314/08, Filipiak (REG 2009, s. I-11049), punkt 42 och där angiven rättspraxis.

8 — Se, bland annat, dom av den 5 december 2000 i mål C-448/98, Guimont (REG 2000, s. I-10663), punkt 23, av den 30 mars 2006 i mål C-451/03, Servizi Ausiliari Dottori Commercialisti (REG 2006, s. I-2941), punkt 29, och av den 5 december 2006 i de förenade målen C-94/04 och C-202/04, Cipolla m.fl. (REG 2006, s. I-11421), punkt 30.

9 — Se, för ett liknande resonemang, bland annat dom av den 19 mars 1992 i mål C-60/91, Batista Morais (REG 1992, s. I-2085), punkt 8, och av den 16 februari 1995 i de förenade målen C-29/94–C-35/94, Aubertin m.fl. (REG 1995, s. I-301), punkt 9.

som utifrån de faktiska omständigheterna ska avgöra om så är fallet.¹⁰

31. I en andra serie avgöranden har domstolen genom beslut konstaterat att relevant unionsrätt inte utgör hinder mot den aktuella nationella lagstiftningen.¹¹

32. I en tredje serie avgöranden har domstolen framhållit att den aktuella nationella lagstiftningen inte omfattas av unionsrätten och att föremålet för tvisten inte har anknytning till någon av de situationer som avses i fördragets bestämmelser. I sådana fall har domstolen i beslut fastställt att det är uppenbart att den saknar behörighet att besvara den fråga som ställts.¹²

33. Slutligen gör domstolen i en fjärde serie avgöranden en prövning i sak av de unionsrättsliga bestämmelser vars tolkning har begärts, i den mån de nationella bestämmelser som är aktuella i målet vid den nationella domstolen skulle ha tillämpats i en

gränsöverskridande situation, även om samtliga omständigheter i målet vid den nationella domstolen är begränsade till en och samma medlemsstat.¹³

34. Med avseende på dessa ståndpunkter konstaterar jag att valet mellan en dom och ett beslut görs av domstolen i enlighet med artikel 92.1 i rättegångsreglerna. Vad beträffar frågan huruvida det rör sig om en situation som avser inre förhållanden eller ej borde svaret på den frågan på intet sätt påverka domstolens behörighet att bestämma kriterierna för unionsrättens tillämplighet och vid behov dess tolkning.

35. Jag anser att domstolen, när tvivel uppstår, borde utgå från den grundläggande hypotesen att tolkningsfrågorna i princip ska prövas i sak, i stället för att avvisa dem. Om domstolen inskränkte sig till att uppge att frågan inte kan tas upp till sakprövning, skulle de nationella domstolarna kunna uppfatta detta som stridande mot principen om samarbete med nämnda domstolar, vilket är den grundläggande princip som styr förhållandet mellan EU-domstolen och de nationella domstolarna. Det finns vidare en betydande skillnad mellan en prövning av huruvida ett upptagande till sakprövning är möjligt inom ramen för en direkt talan eller ett överklagande, å ena sidan, och en tolkningsfråga, å den andra sidan. Vid en direkt talan syftar prövningen av talans upptagande till sakprövning särskilt till att skydda svarandens intressen. Vid ett överklagande är det viktigt att kriterierna för talans upptagande till sakprövning

10 — Se, bland annat, dom av den 23 april 1991 i mål C-41/90, Höfner och Elser (REG 1991, s. I-1979; svensk specialutgåva, s. 135), punkt 37, och av den 28 januari 1992 i mål C-332/90, Steen (REG 1992, s. I-341), punkt 9.

11 — Se, bland annat, beslut av den 5 april 2004 i mål C-3/02, Mosconi och Ordine degli Ingegneri di Verona e Provincia, beslutsdelen, och av den 19 juni 2008 i mål C-104/08, Kurt, punkt 24 och beslutsdelen.

12 — Se beslut av den 6 oktober 2005 i mål C-328/04, Vajnai (REG 2005, s. I-8577), punkt 13, av den 25 januari 2007 i mål C-302/06, Koval'ský (REG 2007, s. I-11), punkterna 20 och 22, och av den 16 januari 2008 i mål C-361/07, Polier (REG 2008, s. I-6), punkt 11 och följande punkter.

13 — Se, bland annat, dom av den 11 september 2003 i mål C-6/01, Anomar m.fl. (REG 2003, s. I-8621), punkt 40 och följande punkter.

tillämpas restriktivt så att behörighetsfördelningen mellan de olika instanserna iakttas. Dessa skäl föreligger inte på samma sätt vid en begäran om förhandsavgörande.

andra, överensstämmer inte med nödvändighet sinsemellan, som vi kommer att se längre fram.

36. I förevarande mål noterar jag att kravet på gränsöverskridande karaktär inte har samma betydelse med avseende på de olika grundläggande friheterna.¹⁴ Härav följer att tillämpligheten av fördragets bestämmelser beror på hur de tolkas. Eftersom domstolen också kan ha att pröva samma frågor inom ramen för en talan om fördragsbrott utan att den eventuella avsaknaden av ett gränsöverskridande inslag har den minsta inverkan på huruvida talan kan tas upp till sakprövning eller ej, bör enligt min åsikt det problem som uppstår på grund av att en situation avser "rent inhemska" förhållanden lösas genom att det avhandlas under prövningen i sak, det vill säga vid tolkningen av de aktuella bestämmelserna, snarare än att det betraktas som en behörighetsfråga för domstolen, vilken avhandlas i samband med frågan huruvida tolknings- eller giltighetsfrågorna kan tas upp till sakprövning.

38. Jag föreslår således att domstolen fastställer att begäran om förhandsavgörande kan tas upp till sakprövning.

C – Inledande anmärkningar om den regionala lagstiftningen

37. De kriterier slutligen som gör det möjligt att bedöma huruvida en tolkningsfråga kan tas upp till sakprövning, å ena sidan, och de kriterier som används för att i sak analysera huruvida de faktiska omständigheterna och bestämmelserna, såsom de lagts fram av den hänskjutande domstolen, är tillräckliga, å den

39. I Italien är det regionen som är behörig att anta bestämmelser om apotekens perioder för öppethållande och öppettider. Vid förhandlingen beskrev parterna hur de lösningar som valts varierar från den ena regionen till den andra.

40. Det förefaller som om frågan om tillämpningen av principerna om fri konkurrens på apoteken är kontroversiell i Italien. Tillhandahållandet av receptfria läkemedel har i vart fall avreglerats i Italien. Trots att apoteken är ekonomiska aktörer är de inte desto mindre

14 — I fråga om den fria rörligheten för varor behöver det gränsöverskridande inslaget till exempel inte vara lika uttalat som i fråga om friheten att tillhandahålla tjänster.

skyldiga att tillhandahålla tjänster som är av allmänintresse.¹⁵

iakttar vissa regler i fråga om öppettider och semesterstängning.

41. Det ska emellertid understrykas att denna sistnämnda aspekt även framgår av regionallag nr 26/2002. Lagen bör betraktas som en myndighetsåtgärd genom vilken det tydligt fastställs särskilda uppdrag och motsvarande skyldigheter att tillhandahålla allmännyttiga tjänster som åligger alla apotek som avses i denna lag. I artiklarna 2–8 i regionallag nr 26/2002 anges i detalj skyldigheterna att tillhandahålla allmännyttiga tjänster avseende öppettider och jourtjänst dag och natt under söndagar och helgdagar, det vill säga den obligatoriska tjänst som apoteken måste tillhandahålla utanför den normala öppettiden på vardagar, apotekens frivilliga jourtjänst, dagar för veckovila samt den årliga semesterstängningen. De skyldigheter som syftar till att säkerställa kontinuerlig, utbredd och regelbunden läkemedelsförsörjning till patienter, inskränker apotekens kommersiella frihet i en utsträckning som går vida utöver ordinarie villkor för tillstånd att bedriva verksamhet i en särskild bransch.

42. Den regionale lagstiftaren förefaller ha ansett att läkemedelsförsörjningens kontinuitet och effektivitet kräver att apoteken

43. Den geografiska spridningen av apotek som har likvärdigt sortiment av läkemedel och som är regelbundet tillgängliga under öppettider som fastställts enhetligt på regional nivå syftar till att säkerställa en läkemedelsförsörjning på nära håll även i avskilda områden, ett tvingande skäl av allmänintresse som har erkänts i domstolens praxis.¹⁶ Regleringen av öppettiderna kan dock innebära två slags nackdelar. En apoteksinnehavare med gynnsamt affärsläge skulle nämligen kunna betrakta den som ett hinder om han önskade utöka öppettiderna för sitt apotek vars verksamhet är särskilt lönsam. En apoteksinnehavare med sämre affärsläge skulle tvärtom kunna betrakta regleringen som ett hinder om han ville inskränka öppettiderna för att begränsa driftskostnaderna.

44. Det är mot bakgrund av ovannämnda faktorer som det är lämpligt att analysera de av den hänskjutande domstolen ställda frågorna.

15 — Se även dom av den 19 maj 2009 i mål C-531/06, kommissionen mot Italien (REG 2009, s. I-4103), punkt 76.

16 — Se dom av den 13 januari 2000 i mål C-254/98, TK-Heimdienst (REG 2000, s. I-151), punkt 34.

D – *Artiklarna 152 EG och 153 EG*

45. Jag tänker börja med att behandla artiklarna 152 EG (folkhälsa) och 153 EG (konsumentskydd) fastän de är föremål för den andra frågan.

46. Emanuela Sbarigia är av den uppfattningen att dessa artiklar utgör hinder mot krav avseende apotekens dagliga, veckovisa och årliga öppethållande, såsom de krav som föreskrivs i regionallag nr 26/2002. Motparten i målet vid den nationella domstolen har däremot hävdad att ifrågasvarande bestämmelser inte utgör hinder mot ifrågasvarande regionallag.

47. Kommissionen och de regeringar som inkommit med skriftliga yttranden, med undantag av den grekiska regeringen, har i korthet gjort gällande att artiklarna 152 EG och 153 EG endast är behörighetsregler som i första hand riktar sig till gemenskapslagstiftaren. Därför är det lämpligt att tolka dem så, att de inte utgör hinder för en nationell lagstiftning som innehåller begränsningar i fråga om apotekens perioder för öppethållande och öppettider. Den grekiska regeringen anser för sin del att det inte strider mot artiklarna 152 EG och 153 EG att fastställa de tider under vilka apoteken ska fungera.

48. Till att börja med erkänner jag att det är svårt att finna att en tolkning av artikel 153 EG skulle vara relevant för att lösa den tvist som anhängiggjorts vid den hänskjutande domstolen. Denna enda artikel som det hänvisas till i tolkningsfrågan rör konsumentskyddet och i den anges bland annat ramen för Europeiska unionens bidrag till förverkligandet av målen på detta område. Den hänskjutande domstolen har inte på något sätt förklarat i vilken mån konsumentskyddet aktualiseras och jag anser därför att frågan i realiteten endast avser artikel 152 EG.

49. Vad gäller artikel 152 EG delar jag den tolkning som kommissionen och medlemsstaterna (med undantag av Republiken Grekland) har föreslagit, enligt vilken artikel 152 EG väsentligen innehåller en behörighetsregel som särskilt riktar sig till gemenskapslagstiftaren. Det anges i artikel 152.1 EG att en hög hälsoskyddsnivå för människor ska säkerställas vid utformning och genomförande av all gemenskapspolitik och alla gemenskapsåtgärder. I förevarande mål handlar det emellertid inte om genomförandet av gemenskapspolitik och gemenskapsåtgärder.

50. Vidare är artikel 152.5 EG inte direkt relevant. Domstolen har på denna punkt redan funnit att unionsrätten inte inkräktar på medlemsstaternas behörighet att själva utforma sina system för social trygghet eller att organisera och tillhandahålla hälso- och sjukvårdstjänster, exempelvis apotek. Vid

utövandet av denna behörighet är medlemsstaterna emellertid skyldiga att iaktta unionsrätten, särskilt fördragets bestämmelser om fri rörlighet, däribland etableringsfriheten, vilken kommer att analyseras nedan.¹⁷

51. Artikel 152 EG är således inte tillämplig i det aktuella fallet.

så tillvida att domstolen inte har lämnat någon förklaring vad gäller de olika bestämmelsernas relevans. Kommissionen har å sin sida ifrågasatt relevansen av nämnda bestämmelser i deras helhet men har ändå föreslagit att artiklarna 10 EG och 81 EG ska tolkas på ett sådant sätt att de inte utgör hinder för en nationell lagstiftning enligt vilken det föreskrivs att de ledande regionala branschorganisationerna för offentliga och privata apotek och den regionala yrkesföreningen för farmaceuter har en rådgörande funktion i beslutsprocessen för att fastställa av apotekens perioder för öppethållande och deras öppettider.

53. Jag anser, i likhet med kommissionen, att denna del av den första tolkningsfrågan inte är relevant för lösningen av tvisten i målet vid den nationella domstolen.

E – Artiklarna 81 EG och 86 EG

52. Emanuela Sbarigia har hävdat att ifrågasvarande regionala lagstiftning inte är förenlig med artiklarna 81–86 EG. Motparten i målet vid den nationella domstolen anser däremot att de regionala bestämmelserna är förenliga med unionsrätten. Den nederländska och den österrikiska regeringen anser för sin del att nämnda artiklar inte är tillämpliga, medan den grekiska regeringen har anmärkt att hänvisningen till artiklarna 81–86 EG är otydlig,

54. Det bör inledningsvis slås fast att artiklarna 83 EG, 84 EG och 85 EG på intet sätt är relevanta inom ramen för den tvist som anhängiggjorts vid den hänskjutande domstolen därför att det rör sig om bestämmelser av ren förfarandekaraktär (detta gäller artiklarna 83 EG och 85 EG) eller övergångsbestämmelser (detta gäller artikel 84 EG).

55. Den eventuella tillämpligheten av artikel 81 EG ska därefter kontrolleras. Det synes mig att den hänskjutande domstolens fråga i realiteten syftar till att det ska fastställas huruvida sådana bestämmelser som dem i regionallag nr°26/2002 är förenliga med artikel 81 EG, jämförd med artikel 10 EG.

17 — Se, för ett liknande resonemang, dom av den 16 maj 2006 i mål C-372/04, Watts (REG 2006, s. I-4325), punkterna 92 och 146, och av den 10 mars 2009 i mål C-169/07, Hartlauer (REG 2009, s. I-1721), punkt 29, samt domen i det ovannämnda målet kommissionen mot Italien, punkt 35.

56. Av fast rättspraxis framgår det nämligen att även om artikel 81 EG endast omfattar företags beteenden och inte avser lagar och andra författningar som antagits av medlemsstaterna, medför denna artikel, jämförd med artikel 10 EG, i vilken en skyldighet att samarbeta föreskrivs, emellertid att medlemsstaterna inte får vidta eller bibehålla åtgärder – inte heller i form av lagar eller andra författningar – som kan leda till att de konkurrensregler som är tillämpliga på företag förlorar sin ändamålsenliga verkan.¹⁸

57. Domstolen har således slagit fast att det utgör en överträdelse av artiklarna 10 EG och 81 EG om en medlemsstat antingen påbjuder eller främjar konkurrensbegränsade samverkan som strider mot artikel 81 EG eller förstärker verkningarna av sådan samverkan, eller när medlemsstaten fråntar sina egna bestämmelser deras offentlighetsrättsliga karaktär genom att delegera ansvaret för att besluta om ingripanden av ekonomiskt intresse till privata aktörer.¹⁹

58. Det bör emellertid framhållas att en sådan lag som regionallag nr 26/2002, såvitt det i den föreskrivs närmare bestämmelser för fastställande av apotekens öppettider, inte omfattas av någon av de situationer där artikel 81 EG i förening med artikel 10 EG är tillämpliga.

59. Enligt min mening finns det inte något som visar att regionallag nr 26/2002 främjar, stärker eller lagfäster en kartell eller ett beslut av en företagssammanslutning. Det förefaller mig snarare som om det i nämnda lag föreskrivna samrådet med apoteksföreningarna svarar mot det nödvändiga i att organisera jourtjänsten mellan apoteken. Det framgår inte heller av beslutet om hänskjutande att den aktuella lagbestämmelsen skulle ha framtogs sin offentlighetsrättsliga karaktär genom att den berörda medlemsstaten delegerat ansvaret för att besluta om ingripanden av ekonomiskt intresse till privata aktörer.

60. Slutligen framgår det inte av beslutet om hänskjutande att det i förevarande mål föreligger någon form av avtal mellan företag, beslut av en företagssammanslutning eller samordnat förfarande som kan påverka handeln mellan medlemsstater och som har till syfte eller resultat att hindra, begränsa eller snedvrیدا konkurrensen inom den gemensamma marknaden i den mening som avses i artikel 81 EG.

61. Artikel 82.1 EG har följande lydelse:

18 — Se, för ett liknande resonemang, domen i de ovannämnda förenade målen Cipolla m.fl., punkt 46, och dom av den 13 mars 2008 i mål C-446/05, Doulamis (REG 2008, s. I-1377), punkt 19.

19 — Domen i de ovannämnda förenade målen Cipolla m.fl., punkt 47.

”Ett eller flera företags missbruk av en dominerande ställning på den gemensamma marknaden eller inom en väsentlig del av denna är, i den mån det kan påverka handeln mellan

medlemsstater, oförenligt med den gemensamma marknaden och förbjudet.”

62. Åberopandet av artikel 82 EG, enligt vilken missbruk av en dominerande ställning är förbjudet, saknar således relevans, eftersom det inte framgår av handlingarna i målet att Emanuela Sbarigias apotek eller något annat med detta konkurrerande apotek befinner sig i en sådan situation.

63. I artikel 86.1 EG anges följande: ”Medlemsstaterna skall beträffande offentliga företag och företag som de beviljar särskilda eller exklusiva rättigheter inte vidta och inte heller bibehålla någon åtgärd som strider mot reglerna i detta fördrag, i synnerhet reglerna i artiklarna 12 samt 81–89.” Enligt domstolens rättspraxis överträder en medlemsstat detta förbud när det aktuella företaget, genom utövandet av beviljade särskilda eller exklusiva rättigheter, föranleds att missbruka sin dominerande ställning eller när dessa rättigheter kan ge upphov till en situation som föranleder att företaget gör sig skyldigt till sådant missbruk.²⁰

64. Beslutet om hänskjutande innehåller emellertid inga upplysningar om definitionen

20 — Se, bland annat, dom av den 12 september 2000 i de förknipade målen C-180/98–C-184/98, Pávlov m.fl. (REG 2000, s. I-6451), punkt 127, och av den 25 oktober 2001 i mål C-475/99, Ambulanz Glöckner (REG 2001, s. I-8089), punkt 39, samt domen i det ovannämnda målet Servizi Ausiliari Dottori Commercialisti, punkt 23.

av den relevanta marknaden, beräkningen av vilka marknadsandelar de olika företag innehar som agerar på marknaden och det förmodade missbruket av en dominerande ställning. Det redogörs inte i begäran om förhandsavgörande för de nationella och inte heller för de regionala reglerna om etableringen av apotek. Beslutet ger ingen information om huruvida det finns ett eller flera apotek i ett särskilt område som det så kallade Tridenteområdet eller området kring järnvägsstationen Termini. Det preciseras inte heller huruvida det finns regler om minimiavstånd mellan apoteken.

65. Vad beträffar artikel 86.2 EG erinrar jag först om att det föreskrivs i denna bestämmelse att ”[f]öretag som anförtrotts att tillhandahålla tjänster av allmänt ekonomiskt intresse eller som har karaktären av fiskala monopol skall vara underkastade reglerna i detta fördrag, särskilt konkurrensreglerna, i den mån tillämpningen av dessa regler inte rättsligt eller i praktiken hindrar att de särskilda uppgifter som tilldelats dem fullgörs. Utvecklingen av handeln får inte påverkas i en omfattning som strider mot gemenskapens intresse.”

66. Enligt artikel 86.2 EG är företag som anförtrotts att tillhandahålla tjänster av allmänt ekonomiskt intresse eller som har karaktären av fiskala monopol underkastade reglerna i

fördraget,²¹ men det är tillåtet att göra vissa undantag till förmån för dessa företag.²² Det har inte visats att det föreligger någon oförenlighet med fördraget, och artikel 86.2 EG är därför inte tillämplig. Samma slutsats kan dras vad angår tillämpligheten av artikel 86.1 EG.

för offentliga och privata apotek samt farmaceuternas regionala yrkesförening ska ha en rådgörande funktion i beslutsprocessen vid fastställandet av apotekens perioder för öppethållande och deras öppettider. De övriga bestämmelser som den hänskjutande domstolen har hänvisat till är inte tillämpliga.

67. På grundval av de uppgifter som har lämnats av den hänskjutande domstolen förefaller det mig möjligt att dra slutsatsen att det snarare rör sig om att nämnda bestämmelser inte är tillämpliga i sak än att den första tolkningsfrågan delvis inte kan tas upp till sakprövning. Såsom jag har redogjort för ovan, bör domstolen i sådana situationer inte förklara att en fråga inte kan tas upp till sakprövning, utan pröva den i sak för att kunna bestämma om ifrågasvarande bestämmelser är tillämpliga eller ej.²³

F – Friheten att tillhandahålla tjänster (artikel 49 EG)

69. Vad gäller de grundläggande friheterna, har den hänskjutande domstolen endast önskat att artikel 49 EG ska tolkas.

68. Jag föreslår därför att domstolen svarar att artiklarna 10 EG och 81 EG ska tolkas så, att de inte utgör hinder för en regional lagstiftning enligt vilken det föreskrivs att de ledande regionala branschorganisationerna

70. Enligt artikel 49 EG är inskränkningar i friheten att tillhandahålla tjänster förbjudna inom gemenskapen beträffande medborgare i medlemsstater som har etablerat sig i en annan stat inom gemenskapen än mottagaren av tjänsten.

21 — För exempel på tjänster som ansetts vara av allmänt ekonomiskt intresse, se generaladvokaten Ruiz-Jarabo Colomers förslag till avgörande, föredraget den 20 oktober 2009 i mål C-265/08, Federutility m.fl., som ännu inte avgjorts av domstolen, punkt 53.

22 — Se, bland annat, punkt 135 och följande punkter i generaladvokaten Légers förslag till avgörande i mål C-438/02, Hanner, där domstolen meddelade dom den 31 maj 2005 (REG 2005, s. I-4551).

23 — Det är möjligt att min inställning angående en prövning i sak av en begäran om förhandsavgörande i en sådan situation skiljer sig en aning från de lösningar som domstolen valt. Se, i detta avseende, bland annat domen i det ovan nämnda målet Centro Europa 7, punkt 63.

71. Emanuela Sbarigia anser att regionallag nr 26/2002 och dess tillämpning inte är förenlig med artikel 49 EG. Den grekiska och den österrikiska regeringen har däremot hävdat att denna artikel inte är tillämplig, eftersom det helt och hållet saknas gränsöverskridande inslag.

72. Kommissionen betraktar för sin del åberopandet av artikel 49 EG som uppenbart oriktigt. Den har hänvisat till fast rättspraxis, enligt vilken en medborgare i en medlemsstat som stadigvarande och kontinuerligt utövar yrkesverksamhet i en annan medlemsstat omfattas av bestämmelserna i kapitlet om etableringsrätt och inte av kapitlet om tjänster.²⁴ Således avser inte det sistnämnda kapitlet – till skillnad mot det förstnämnda – en situation där en medborgare stadigvarande deltar i näringslivet i en annan medlemsstat, utan endast en situation där en tjänsteleverantör tillfälligt bedriver verksamhet på en annan medlemsstats territorium.

73. Jag ansluter mig till kommissionens bedömning. Det framgår nämligen av beslutet om hänskjutande att Emanuela Sbarigia är ägare till ett apotek i Rom där hon stadigvarande och kontinuerligt bedriver försäljning av läkemedel och hälsoprodukter.

74. Det är också lämpligt att undersöka den situation som mottagarna av nämnda tjänster befinner sig i. Ifrågavarande lagstiftning begränsar turisternas möjligheter att använda sig av Emanuela Sbarigias tjänster under de perioder då hon är skyldig att hålla apoteket stängt. Begränsningen utgör dock inte någon diskriminering på grund av nationalitet, och

var och en kan utnyttja andra apotek som är öppna eller som har jourtjänst.²⁵

75. Jag föreslår således att domstolen svarar att i en sådan situation som den som är för handen i målet vid den nationella domstolen ska artikel 49 EG tolkas så, att den inte utgör hinder mot en regional lagstiftning enligt vilken de dagliga, veckovisa och årliga öppettiderna för apotek begränsas.

G – Frågan huruvida den rättsliga grunden för tolkningsfrågorna ska ändras

76. Efter att ha undersökt de tolkningsfrågor som ställts av den hänskjutande domstolen är jag av den uppfattningen att domstolen inte borde sträcka sig längre i sin bedömning.

24 — Se, bland annat, dom av den 21 juni 1974 i mål C-2/74, Reyners (REG 1974, s. 631; svensk specialutgåva, s. 309), punkt 21, och av den 30 november 1995 i mål C-55/94, Gebhard (REG 1995, s. I-4165), punkt 28.

25 — Denna inskränkning är således utan åtskillnad tillämplig på nationella mottagare och mottagare från övriga medlemsstater. Den är dock förenlig med unionsrätten såvida den inte innebär att tjänster som tillhandahålls av ett tjänsteföretag som är etablerat i en annan medlemsstat, där detta företag lagligen utför liknande tjänster, förbjuds, hindras eller blir mindre attraktiva. Se, för ett liknande resonemang, dom av den 31 januari 1984 i de förenade målen 286/82 och 26/83, Luisi och Carbone (REG 1984, s. 377; svensk specialutgåva, s. 473), punkt 16, av den 25 juli 1991 i mål C-76/90, Säger (REG 1991, s. I-4221), punkt 12, och av den 3 oktober 2000 i mål C-58/98, Corsten (REG 2000, s. I-7919), punkt 33.

77. Visserligen har några av de parter som inkommit med skriftliga yttranden även nämnt två andra artiklar, nämligen artikel 43 EG om etableringsfriheten och artikel 28 EG som avser fri rörlighet för varor, och frågan om dessa artiklars tillämplighet har tagits upp vid förhandlingen.

78. Inte desto mindre anser jag att domstolen inte borde uttala sig om dessa två bestämmelser angående vilka den hänskjutande domstolen inte har ställt frågor och detta av två skäl.

79. För det första ankommer det på den hänskjutande domstolen att ange de bestämmelser i unionsrätten som förefaller nödvändiga att tolka för att tvisten i målet vid den nationella domstolen ska kunna lösas. I beslutet om hänskjutande har detta gjorts på ett sätt som jag finner uttömmande genom att uttryckligen hänvisa till de specifika principer som ligger till grund för ett ganska betydande antal bestämmelser i unionsrätten. I det fallet ankommer det inte på domstolen att söka rätt på alla andra bestämmelser i unionsrätten vars tolkning den hänskjutande domstolen skulle kunna visa sig ha användning för. Den befogenhet att omformulera tolkningsfrågor som domstolen har tillerkänt sig tillåter i mina ögon domstolen att hjälpa den hänskjutande domstolen att finna det exakta uttrycket på ett problem avseende tolkningen av unionsrätten, som är relevant för lösningen av tvisten. Med detta synsätt ankommer det på domstolen att precisera, och inte att

utvidga, den problematik som väckts genom begäran om förhandsavgörande.²⁶

80. För det andra finns det också stöd för en sådan begränsande läsning i domstolens stadga. Beslutet om hänskjutande, såsom det har formulerats av den nationella domstolen, delges medlemsstaterna och unionens institutioner i enlighet med domstolens stadga. Det är på grundval av denna handling som de sistnämnda bedömer huruvida det är ändamålsenligt att inkomma med skriftliga yttranden eller ej och att delta i förfarandet inför domstolen.²⁷ För domstolen utgör den även dess referensdokument. Det är uppenbart att en omformulering kräver att domstolen förfogar över alla nödvändiga och relevanta uppgifter inklusive dem som rör de faktiska omständigheterna och den nationella lagstiftningen.

81. För fullständighetens skull ska jag erinra om att det i vart fall framgår av fast rättspraxis att artikel 28 EG inte är tillämplig på nationella föreskrifter om affärernas öppettider som omfattar alla näringsidkare som utövar verksamhet inom landets territorium och som, såväl rättsligt som faktiskt, påverkar

26 — Se, för ett liknande resonemang, domen i det ovannämnda målet *Doulamis*.

27 — Se, för ett liknande resonemang, dom av den 17 juli 2008 i mål C-94/07, *Raccanelli* (REG 2008, s. I-5939), punkterna 24 och 25.

avsättningen av inhemska varor och varor från andra medlemsstater på samma sätt.²⁸

82. Vad beträffar artikel 43 EG slog domstolen nyligen fast att relativt restriktiva italienska bestämmelser om apotek, som hade ett mycket mer direkt samband med etableringsfriheten än bestämmelserna i målet vid den nationella domstolen, var förenliga med fördraget.²⁹

83. Härutöver anser jag inte att en regional lagstiftning, som regionallag nr 26/2002 som utan åtskillnad är tillämplig på alla apotek belägna i den berörda regionen, ska räknas till de åtgärder som innebär att utövandet av etableringsfriheten försvåras eller blir mindre attraktiv för företag i andra medlemsstater. Det handlar således inte om en inskränkning av etableringsfriheten som motsvarar den definition som ges i domstolens rättspraxis.³⁰

28 — Se dom av den 20 juni 1996 i de förenade målen C-418/93–C-421/93, C-460/93–C-462/93, C-464/93, C-9/94–C-11/94, C-14/94, C-15/94, C-23/94, C-24/94 och C-332/94, *Semeraro Casa Uno* m.fl. (REG 1996, s. I-2975), punkt 28. Se även dom av den 10 februari 2009 i mål C-110/05, *kommissionen mot Italien* (REG 2009, s. I-519), punkt 36.

29 — Se domen av den 19 maj 2009 i det ovannämnda målet *kommissionen mot Italien*.

30 — Se, bland annat, dom av den 5 oktober 2004 i mål C-442/02, *CaixaBank France*, (REG 2004, s. I-8961), punkt 11 och där angiven rättspraxis.

84. Enligt min mening skulle den motsatta slutsatsen endast vara möjlig om det helt saknades insyn i lagstiftningen om öppettider och semesterstängning eller om dess tillämpning på ett avgörande sätt var beroende av myndighetens skönsmässiga bedömning.

85. Emanuela Sbarigia har, i likhet med den nederländska regeringen och kommissionen, väckt frågan huruvida föreskrifterna för att fatta beslut om de undantag som anges i artikel 10 i regionallag nr 26/2002, verkligen är förenliga med artiklarna 28 EG och/eller 43 EG, särskilt med hänsyn till det föreskrivna samrådet och det stora utrymme för skönsmässig bedömning som myndigheten tillerkänns.

86. Den befogenhet att göra en skönsmässig bedömning som tillerkänns myndigheten genom regionallag nr 26/2002 tycker jag mig finna särskilt i samband med tillämpningen av undantag och dispenser i artiklarna 2.6, 6, 7.3, 8.1d och e samt 10.2 i regionallag nr 26/2002.

87. Det är uppenbart att de fall där myndigheten ska uttala sig angående ett undantag eller en dispens varierar. Det kan först och främst tänkas att det finns ett förbud eller ett

generellt tillämpningsvillkor, från vilket myndigheten kan bevilja undantag eller dispens, när de förutsättningar som anges i lagen är uppfyllda. I detta fall beviljas undantag eller dispens nästan automatiskt utan att myndigheten har något utrymme för skönsmässig bedömning. Ett andra typfall är det när myndigheten kan bevilja undantag eller dispens efter sitt fria skön, trots att de villkor som krävs för att beviljas undantag eller dispens är uppfyllda. Det är inte fråga om någon undantagssituation. En skönsmässig bedömning kan vara nödvändig, exempelvis därför att det inte är möjligt att tillgodose alla ansökningar om undantag. Ett tredje typfall är när det inte preciseras i lagstiftningen vilka villkor som gäller för att undantag ska beviljas. I det sistnämnda fallet kan myndighetens skönsmässiga bedömning bli föremål för domstolsprövning av förenligheten med de allmänna förvaltningsrättsliga principerna om likabehandling, opartiskhet, proportionalitet och förbud mot maktmissbruk.

Såsom jag redan har konstaterat innehåller handlingarna i målet inga precisa upplysningar angående eventuella regler om geografisk etablering av apoteken i regionen Lazio. Samma anmärkning måste göras i frågan hur begreppet särskilt område i kommunen har tolkats i regional förvaltningspraxis och även i nationell rättspraxis. Enligt min åsikt bör i vart fall bestämmelsen inte undersökas för sig, utan mot bakgrund av alla bestämmelserna i regionallag nr 26/2002. Ur den synvinkeln rör det sig om en bestämmelse i vilken det verkar föreskrivas särskilda föreskrifter i ett precist fall, bland andra, som just innebär en möjlighet att ändra öppettiderna beroende på omständigheterna.

88. Den möjlighet att meddela undantag som föreskrivs i artikel 10.2 i regionallag nr 26/2002 verkar befinna sig halvvägs mellan de två sista typfallen. Den är underkastad vissa geografiska villkor och förfaranderegler.

89. Artikel 10.2 i regionallag nr 26/2002 skulle, sedd för sig, förvisso kunna kritiseras på grund av dess brist på klarhet och precision men om den betraktas mot bakgrund av alla bestämmelserna i ifrågavarande regionallag finner jag den rimlig och begriplig. I vart fall avhåller jag mig från att instämma i den kritik som kommit till uttryck på det enda ställe i handlingarna i målet där tillämpning av bestämmelsen omnämns, det vill säga det undantag som hade medgetts ett apotek beläget nära järnvägsstationen Termini. Enligt kritiken utgör det beslutet ett tecken på en skönsmässig, partisk eller diskriminerande behandling. Skälen till att ge en specifik ställning åt ett apotek beläget vid en knutpunkt för lokal, nationell och internationell järnvägstrafik i en europeisk storstad är inte med nödvändighet

överförbara på sådana turistkvarter som dem i målet vid den nationella domstolen.³¹

initiativ skulle det bli nödvändigt att återinföra ett system med obligatorisk jourtjänst.

90. Det är nödvändigt att förstå bestämmelserna om öppettider i deras helhet. Vid förhandlingen gav företrädaren för Assiprofar ett lärorikt exempel angående den frivilliga jourtjänst nattetid som börjar omkring klockan 20. Tiden mellan klockan 20 och klockan 22 utgör emellertid den mest intensiva i nattapotekens verksamhet, eftersom en stor del av den yrkesverksamma befolkningen i denna region åker hem till sin bostad vid denna tid då de övriga apoteken redan är stängda. En eventuell utökning av öppettiderna dagtid skulle inkräkta på nattapotekens mest lönsamma öppettid. Detta riskerar att avskräcka dem som tänker anmäla sig till frivillig jourtjänst nattetid, eftersom olägenheterna i samband därmed inte längre skulle vägas upp av den vinst som för dem är ett resultat av möjligheten att kunna hålla apoteket öppet under nämnda tid. Till följd av minskade enskilda

91. Vad slutligen gäller det i regionallag nr 26/2002 föreskrivna förfarandet och särskilt kravet på samråd, är det självklart att det omfattas av myndighetens utrymme för skönsmässig bedömning. Det faktum att de övriga parterna deltar medför inte i sig att förfarandet blir oförenligt med unionsrätten. Det är emellertid viktigt att beslutet kan göras till föremål för domstolsprövning, vilket verkar vara fallet i förevarande mål.

92. Efter att ha studerat lydelsen i begäran om förhandsavgörande föreslår jag att domstolen besvarar de frågor som har ställts i den utsträckning som de är relevanta och att den i vart fall inte utvidgar dem så att de går utöver den begäran om förhandsavgörande som har anhängiggjorts vid domstolen.

31 — Turismen nämns särskilt i artikel 6.2 i regionallag nr 26/2002, som gäller den frivilliga jourtjänsten under dagtid.

VI – Förslag till avgörande

93. Mot bakgrund av det ovan anförda anser jag att domstolen ska besvara de frågor som ställts av Tribunale amministrativo regionale del Lazio på följande sätt:

- 1) I en sådan situation som den som är för handen i målet vid den nationella domstolen ska artikel 49 EG tolkas så, att den inte utgör hinder mot en regional lagstiftning enligt vilken de dagliga, veckovisa och årliga öppettiderna för apotek begränsas.
- 2) Artiklarna 10 EG och 81 EG ska tolkas så, att de inte utgör hinder för en regional lagstiftning enligt vilken det föreskrivs att de ledande regionala branschorganisationerna för offentliga och privata apotek samt farmaceuternas regionala yrkesförening ska ha en rådgörande funktion i beslutsprocessen vid fastställandet av apotekens perioder för öppethållande och deras öppettider. De övriga bestämmelser som den hänskjutande domstolen har hänvisat till är inte tillämpliga.
- 3) De övriga bestämmelser i EG-fördraget som den hänskjutande domstolen har hänvisat till är inte tillämpliga på en sådan situation som den som är för handen i målet vid den nationella domstolen.